

Aleksandar-Saša Vuletić, *Christen jüdischer Herkunft im Dritten Reich Verfolgung und organisierte Selbsthilfe 1933-1939*, Mainz 1999, str. 308.

Represija nad manjinom i njeno traženje izlaza, za svakog historičara predstavljaju zahtevne, ali i izazovne teme, posebno kada se tome doda i zagonetka pomešanih identiteta. Upravo sve to u sebi ujedinjuje tema knjige Aleksandra-Saše Vuletića – „Christen jüdischer Herkunft im Dritten Reich. Verfolgung und organisierte Selbsthilfe 1933-1939” (Hrišćani jevrejskog porekla u Trećem Rajhu. Progon i organizovana samopomoć 1933-1939). Za rekonstrukciju sudbine male grupe hrišćana jevrejskog porekla u nacističkoj Nemačkoj, do početka Drugog svetskog rata, autor se poslužio istraživanjem istorijata udruženja hrišćana jevrejskog porekla, koje je, pod različitim imenima, postojalo od 1933. do 1939. godine.

Prvo poglavlje autor započinje analizom pojave konvertiranja nemačkih Jevreja u 19. veku. Prelazak u hrišćanstvo nudio je mogućnost društvenog uspona, ali su mnogi u njima i dalje videli Jevreje. Nacističko zakonodavstvo je pravilo oštru razliku između „arijevaca” i „nearijevaca”, pri čemu je za nečije „nearijevsko” određenje bilo dovoljno „nearijevstvo” roditelja, odnosno roditelja njihovih roditelja. Otuda su u „Jevreje”, osim pripadnika jevrejske religije, ubrajani i oni koji joj više nisu pripadali, ali čija su najmanje tri roditelja njihovih roditelja bili „potpuni” Jevreji. Ostalim „nearijevcima” pripadali su „mešanci

(Mischlinge) I stepena” (tj. osobe čija su dva roditelja njihovih roditelja bili Jevreji) i „mešanci II stepena”, čiji je jedan roditelj njihovih roditelja bio Jevrej. „Mešanci” su, u poređenju sa „Jevrejima” imali relativno bolji status, budući da su posedovali „privremeno građansko pravo”.

U drugom poglavlju Vuletić navodi različite podatke o broju ljudi „jevrejskog ili delimično jevrejskog porekla”. U zavisnosti od izvora, procene njihovog broja su se kretale od oko 160000 do približno pola miliona. Vuletić, osim toga, analizira i stav katoličke i protestantske crkve prema „nearijevskim hrišćanima”. Određenu podršku ugroženim „nearijevskim” hrišćanima pružalo je nekoliko katoličkih organizacija. Prema navodima autora podrška „nearijevskim” protestantima bila je sasvim ograničena i zasnovana pre svega na individualnim inicijativama.

Naredno poglavlje autor je posvetio istorijatu (do 1935. godine) udruženja „nearijevskih” hrišćana, koje je u leto 1933. godine osnovano pod složenim imenom *Udruženje hrišćansko-nemačkih državljana nearijevskog ili ne čisto arijevskog porekla (Reichsverband christlich-deutscher Staatsbürger nichtarischer oder nicht rein arischer Abstammung)*. Naziv, kao i javni istupi lidera Udruženja pokazivali su želju da se podvuče pripadnost nemačkom korpusu i lojalnost dr-

žavi. Prema Vuletiću, kao crvena nit provlačilo se nastojanje „nearijevaca” da istaknu svoj nemački i hrišćanski identitet. U istom poglavlju koncizno je prikazano i širenje Udruženja, kao i način finansiranja. Osnovano u Berlinu, Udruženje je dobilo i svoje podružnice (Ortsgruppen) u drugim gradovima Nemačke. Do kraja 1934. godine osnovano ih je 11. Na osnovu podataka o distribuciji biltena Udruženja Vuletić je došao do podatka da je avgusta 1934. godine Udruženje imalo oko 3700 članova. Sredstva za aktivnosti Udruženja obezbeđivana su na dva načina – članarinama i prilozima, koji su dolazili od imućnih članova, ali i od „nearijevskih” hrišćana koji nisu pripadali Udruženju.

Vuletić je značajan deo poglavlja posvetio načinu delovanja Udruženja. Udruženje je članovima nudilo raznovrsne sadržaje, poput plesnih večeri, teatarskih predstava, različitih predavanja, kurseva jezika, koji su, prema autoru, osim neposrednih ciljeva, služili i prevazilaženju društvene izolacije „nearijevaca”. Udruženje je nastojalo da pruži pomoć u nalaženju novih radnih mesta onim članovima, koji su, usled antisemitskih motiva poslodavaca, ostajali bez posla. Prema Vuletićevim podacima, marta 1935. čak je trećina članova Udruženja bila bez posla.

Posebno značajan deo poglavlja odnosi se na stav rečima prema Udruženju „nearijevaca”. Sa nacionalsocijalističkog stanovišta Udruženje je predstavljalo samo pokušaj Jevreja da prikriju svoje rasno određenje. Otuda je njegov rad bio pod strogim nadzorom, uz primenu mera koje su ograničavale aktivnosti Udru-

ženja. Vuletić navodi primer Udruženja u Lajpcigu, koje je bilo u obavezi da vlasima prijavljuje sve priredbe, koje su zatim kontrolisali policijski činovnici. Kao primere restriktivnih mera uperenih protiv širenja uticaja Udruženja autor navodi zabranu distribuiranja biltena izvan kruga članova, kao i zabranu deljenja besplatnih karata „arijevcima” za predstave koje je Udruženje organizovalo.

U narednom poglavlju Vuletić je prikazao istorijat Udruženja (koje je od septembra 1936. godine nosilo novo ime – *Paulus-Bund. Vereinigung nichtarischer Christen e. V.*) do 1937. godine. Prema autoru radilo se o periodu u kome je Udruženje dostiglo najveći broj članova i proširilo obim svog delovanja. Vuletić zaključuje da takva ekspanzija Udruženja nije odražavala samo napore nove uprave, na čelu sa Hajnrihom Špirom, već je, isto tako, bila posledica rastuće izolacije i opasnosti sa kojom su se, usled antisemitske diskriminacije, suočavali „nearijevski” hrišćani. Taj period obeležio je porast broja članova, pa je u jesen 1936. godine tiraž biltena Udruženja iznosio oko 5000 primeraka. Udruženje je pojačalo svoju kulturnu aktivnost. U tom cilju je decembra 1935. godine osnovan *Kulturabteilung des Reichsverbandes*, koji je posebno aktivan bio u Berlinu, gde je raspolagao kamernim orkestrom i horom. Aprila 1936. godine Udruženje je organizovalo svoju prvu umetničku izložbu.

Autor je opisao više mera kojima je Udruženje u navedenom periodu nastojalo da pomogne članovima čija je materijalna egzistencija bila ugrožena. Jedan od pokušaja predstavljalo je i osnivanje

posebnog odbora za privredu i zanatstvo, koji je, prema zamisli Hajnriha Špira, trebalo da prati dejstvo Nirnberških zakona na „nearijevske” hrišćane u privredi, kao i da se bavi pitanjima promene zanimanja i prekvalifikacija. Odbor je sakupio podatke o problemima „nearijevskih” hrišćana u privrednom životu, koji su ukazivali da su različitim diskriminatornim postupcima bili izloženi ne samo radnici već i vlasnici preduzeća, članovi Udruženja. U kontaktima sa predstavnicima režima udruženje je nastojalo da se dalja diskriminacija obustavi. Kao deo potrage za materijalnom sigurnošću autor navodi i neuspeo pokušaj iseljavanja i formiranja kolonije „nearijevaca” u Brazilu.

U svetlu činjenice da su mnogi „nearijevski” hrišćani ostali bez posla od velikog značaja bila je podrška ugroženim članovima Udruženja. Autor navodi različite mere kojima je Udruženje nastojalo da im pomogne. Obezbeđivani su besplatni obroci, kao i privremeni smeštaj kod drugih članova. Imuniji članovi poklanjali su im pakete životnih namirnica i odeću, a davan je i novac.

Vuletić je poglavlje zaključio važnom prekretnicom u istoriji Udruženja - naredbom rečima (početkom 1937. godine) da se iz Udruženja odstrane svi članovi bez „privremenog građanskog prava”.

Zaključno poglavlje knjige prati sudbinu Udruženja od 1937. do 1939. godine. Prema planu uprave novo ime Udruženja trebalo je da glasi *Udruženje 1937 privremenih građana Rajha ne potpuno nemačkog porekla (Vereinigung 1937 vorläufiger Reichsbürger nicht volldeut-*

schblütiger Abstammung). Po Vuletiću, ime je otkrivalo nemačko samoodređenje članstva. Režim je, međutim, naložio da ime bude skraćeno - *Udruženje 1937 (Vereinigung 1937)*. Prema Vuletiću, takav potez može se tumačiti kao stav rečima da je reč o jevrejskoj, a ne nemačkoj organizaciji. Vuletić u tome vidi osporavanje privilegovanog položaja „mešanaca” u odnosu na „Jevreje”, odnosno dovođenje u pitanje integracijske politike Udruženja. Neizmenjen stav režima odlikovala je i činjenica da je bilten Udruženja i dalje mogao da se distribuira samo unutar članstva.

Isključivanje „Jevreja” iz Udruženja ostavilo je značajne posledice na rad Udruženja u njegovoj poslednjoj fazi budući da su upravo oni bili glavni finansireri Udruženja. Priliv novih članova i porast prihoda bio je manji od očekivanog. Najveći deo „mešanaca” ostao je izvan Udruženja. Autor navodi više mogućih uzroka: nemogućnost Udruženja da se propagira u javnosti, oklevanje „mešanaca” da obelodane poreklo, iščekivanje rezultata rada Udruženja i daljeg definisanja njihovog pravnog statusa. U odnosu na prethodni period znatno je umanjen intenzitet kulturnih aktivnosti Udruženja, što je, prema Vuletiću, bilo posledica personalnih i finansijskih problema. Aktivnost Udruženja u privrednoj sferi predstavljalo je sastavljanje memoranduma (i upućivanje vlastima) u pokušaju popravljavanja položaja „mešanaca”, pogođenih antisemitski motivisanim ograničenjima.

Prema Vuletiću nacistički režim je u drugoj polovini 1938. godine zaoštrio već restriktivan stav prema Udruženju. Od

septembra 1938. Udruženje je bilo u obavezi da vlastima podnosi mesečne izveštaje o svojim aktivnostima, pojedine manifestacije bile su zabranjivane, a „frontalni napad” predstavljao je zahtev Gestapo-a da se statut Udruženja izmeni tako da se buduće aktivnosti ograniče samo na kulturnu oblast. Nepunu godinu dana kasnije, 10. avgusta 1939. godine

Gestapo je naredio raspuštanje Udruženja. Kako Vuletić navodi, „mešancima” je, nakon što su ostali bez svoje organizacije, preostalo jedino da u privatnim kontaktima razmenjuju važne informacije i izbegnu „preteće otuđivanje”.

Petar DRAGIŠIĆ

Desimir Tošić, *Kolektivizacija u Jugoslaviji 1949-1953*,
Beograd 2002, str. 173

Kako ističe sam autor, knjiga „Kolektivizacija u Jugoslaviji 1949-1953”, objavljena 2002. godine u izdanju Službenog lista SRJ, nastala je na bazi istraživanja sprovedenog na Institutu političkih nauka u Parizu početkom šezdesetih godina dvadesetog veka. Sastoji se od dva dela: „Proces kolektivizacije” (str. 11-59) i „Struktura i unutrašnji život u seljačkim radnim zadrugama” (str. 63-171).

U prvom delu autor je analizirao nastanak i razvoj seljačkih radnih zadruga posle Drugog svetskog rata. Naveo je da su članovi ovih zadruga uglavnom bili agrarni interesenti, kolonisti, siromašni i „politički svesni seljaci”. Smatrao je da ih vlast nije posebno isticala u periodu do 1948. godine, mada je njihovo organizovanje započelo još 1945. godine, pre bilo kakvog zakonskog regulisanja zadrugarstva. Iako su se u periodu „satelitstva Komunističke partije Jugoslavije prema Sovjetskom Savezu” povećavali i broj seljačkih radnih zadruga i broj domaćin-

stava u njima kao i površina u njihovom posedu, one se još uvek ne izdvajaju iz opšteg zemljoradničkog zadrugarstva. Za prelomni trenutak u politici Komunističke partije Jugoslavije prema selu Tošić je označio Rezoluciju Informbiroa 1948. godine i potrebu jugoslovenskih komunističkih da se opravdaju od napada koji su dolazili od dotadašnjeg uzora. Početak 1949. godine (Drugo plenarno zasedanje Centralnog komiteta KPJ) je vreme u koje je Tošić locirao početak kolektivizacije na jugoslovenskom selu. Tada su seljačke radne zadruge izdvojene iz opšteg pokreta zemljoradničkog zadrugarstva i svrstane u socijalistički sektor, započinje „socijalistička rekonstrukcija poljoprivrede” i „socijalistički preobražaj sela”. Autor smatra da tada privatni posednik, istorijski gledano, na selu gubi svaki smisao. Maj 1950. godine za autora je vrhunac kolektivizacije, nakon čega pritisak države slabi i zadržava se na borbi protiv „razbijača” seljačkih radnih zadruga i tzv. neprijateljskih elemenata u već